

О.І. ІЛЯШ, к.е.н., доцент,
М.Р. СІТКА,
Львівська комерційна академія

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Обґрунтовано проблеми інституціонального регулювання системи соціальної безпеки України, висвітлено передумови формування державної регіональної політики в сфері покращення динаміки якості трудового життя населення, а також визначено ризики інституціонального забезпечення ефективного функціонування ринку праці України. Доведено, що існує об'єктивна необхідність розроблення та реалізації перспективних напрямів підвищення якості системи соціальних послуг в сучасних умовах. Враховуючи всю складність інституціонального забезпечення системи соціальної безпеки, запропоновано інституціональний механізм управління системою гарантування соціальної безпеки, який передбачає використання різноманітних засобів впливу державних інститутів на функціонування всіх її підсистем.

Ключові слова: соціальна безпека, інституціональна система, інституціональне забезпечення, державна політика, соціально-економічний розвиток.

Сьогодні інституціональне регулювання системи соціальної безпеки України можна вважати критичним й через те, що індикатори соціальної безпеки досягли граничних та понадграничних величин і характеризують високу соціальну ціну проведених економічних реформ. Проголошене однією з головних соціальних цілей підвищення рівня життя населення обернулося значним зростанням масштабів бідності, що було обумовлене ігноруванням ролі соціальних факторів в розвитку системи національної безпеки і призвело до значного падіння реальних доходів населення, різкого майнового розшарування суспільства. Спроби вирішити проблему бідності за допомогою фіксованих доплат до пенсій і заробітних плат без урахування доходів сім'ї не привели до бажаного результату. Серйозного реформування потребує вся соціальна сфера і, перш за все, соціальний захист населення.

Інституціональну кризу існуючої системи соціальної безпеки треба визнати однією із загроз національній безпеці, оскільки

основним недоліком залишається те, що держава як основний інститут влади, не змогла створити умов (економічних, правових, організаційних) для підвищення відповідальності самих громадян за власне матеріальне благополуччя та безпеку. У масовій свідомості ще панує переконання, що державі належить вся повнота влади, що в її компетенцію входять усі аспекти соціальної безпеки країни, що вона розпоряджається всіма суспільними інститутами безпеки. Держава, взявши на себе величезний тягар соціальних та економічних функцій, не в змозі впоратися з наслідками, одночасно блокуючи розвиток структур громадянського суспільства. Разом з тим, без розвинених інститутів громадянського суспільства система соціальної безпеки не може бути ефективною. Відтак, створення та подальший розвиток інститутів громадянського суспільства мають базуватися на відмові від жорсткої централізації державного управління у питаннях зміцнення системи соціальної безпеки, натомість, на сприянні розвитку регіональної системи безпеки.

Серед вітчизняних вчених, які зробили спробу розкрити та узагальнити окремі аспекти із даної проблематики, варто відзначити О. Беляєва [10], В. Воротіна [2], В. Гошовську [3], Б. Данилишина [6], М. Діба [10], Я. Жаліла [4], В. Кириленка [10], В. Куценко [6], О. Новікову [8], Ю. Снігову [11] та ін.

Проте, наукові праці згаданих нами вчених торкаються переважно окремих аспектів і найчастіше мають загально описовий характер щодо визначення орієнтирів дослідження понятійно-категорійного апарату у сфері соціальної безпеки.

Більше того, удосконалення інституціонального забезпечення відтворення населення потребує підвищення ефективності регіонального управління. Це зумовлене необхідністю розроблення показників звітності місцевих та державних органів влади щодо динаміки якості трудового життя населення та оцінки їх діяльності за цими показниками; виділення коштів з місцевих бюджетів на

© О.І. Іляш, М.Р. Сітка, 2013

підтримку та відтворення робочої сили; посилення ролі регіональних профспілок у прийнятті рішень щодо вдосконалення соціально-трудової сфери та соціально-економічних відносин. Так, значні регіональні відмінності в кількісно-якісному стані трудового потенціалу засвідчують необхідність реалізації різних методів управління його збереженням і розвитком.

Головною ціллю статті є обґрунтування економічних передумов формування інституціонального механізму забезпечення соціальної безпеки в Україні, а також визначення низки заходів щодо реорганізації діючої соціальної мережі надання соціальних послуг та активізації діяльності органів законодавчої і виконавчої влади у напрямі підвищення якості соціальних послуг.

Передумовою для формування державної регіональної політики в фері покращення динаміки якості трудового життя населення має стати: законодавче врегулювання проблеми будівництва соціального житла, зокрема для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; внесення змін до законодавства про працю щодо можливості для жінок, які мають дітей, обирати зручний для них графік роботи; посилення державних гарантій щодо забезпечення охорони материнства і дитинства; створення законодавчої бази з питань загальнообов'язкового державного соціального медичного страхування; адаптація вітчизняного законодавства про охорону праці, охорону навколишнього природного середовища, охорону здоров'я до відповідного законодавства ЄС; нормативно-правове забезпечення введення другого (накопичувального) рівня державного пенсійного страхування; підготовка нової редакції Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" (№ 3551-12); удосконалення механізму колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин з урахуванням особливостей демографічного розвитку регіону.

Більше того, концептуальну основу сучасного розуміння сутності соціальної безпеки в нормативно-правовій базі започатковано у 1990 році Декларацією про державний суверенітет України. Соціальна безпека держави при цьому розглядається як стан гарантованої правової та інституціональної захищеності життєво важливих соціальних інтересів як особи, так і суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз [1].

На державному рівні соціальну безпеку визначають як стан гарантованої правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів особи і суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз [3, с. 97]. Також соціальну безпеку розглядають як стан і можливості реалізації соціальних інтересів особистості, суспільства та держави, рівень їх захищеності від загроз і небезпек руйнування та розвитку людського потенціалу [8, с. 120]. На думку колективу авторів [10, с. 18], соціальна безпека – це надійна захищеність життєво важливих інтересів соціальних суб'єктів. Так, О. Новікова при формулюванні визначення соціальної безпеки виходить із змісту поняття національної безпеки, поданого у Концепції (основах державної політики) національної безпеки. На її думку, варто від національних інтересів відокремити соціальні інтереси, а від загроз національній безпеці – загрози соціальної та інших сфер, які перешкоджають реалізації соціальних інтересів. З огляду на вищезазначене, О. Новікова пропонує трактувати соціальну безпеку як «...стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства від впливаючих на них загроз національній безпеці», наго-лошуючи при цьому, що стан безпеки є наслідком реалізації заходів соціального захисту, який характеризує їх результативність та ефективність [6, с. 27].

Звісно, об'єктом соціальної політики є суспільні, зокрема соціальні, відносини, процеси життєдіяльності соціуму, що безпосередньо чи опосередковано впливають на формування соціальної безпеки людини, задоволення нею власних соціальних потреб та інтересів, освоєння і творення соціальних цінностей. Е. Лібанова при розкритті сутності соціальної безпеки також дотримується думки, що стан захищеності або безпека людини, особи – це результат реалізації політики соціального захисту. Соціальну безпеку при цьому вона визначає як одну із складових національної безпеки, трактуючи її як стан захищеності від загроз соціальним інтересам [7, с. 381].

У нинішніх умовах розвитку соціальної сфери процес дослідження системи соціальної безпеки та тенденцій її функціонування розгортається в площині субстанціонального та структурно-функціонального рівнів. Перший інтегрує в собі базисні прояви взаємин щодо безпеки соціально-економічного функціонування та розвитку. Дослідити субстанціональні грані процесу формування системи соціальної безпеки – означає виокремити найсуттєвіші

аспекти соціальних взаємин, з'ясувати особливості виникнення суспільних суперечностей та тенденцій їх розв'язання. Логіка такого дослідження має ґрунтуватися на виявленні особливостей взаємозв'язку «соціально-економічні інтереси – соціальні загрози», динамічне співвідношення яких виступає важливим спонукальним мотивом, що зумовлює процесуальний розвиток соціальних явищ незалежно від суб'єктного рівня або окремих функціональних напрямів дослідження стану безпеки. Структурно-функціональний рівень дослідження безпеки акцентує увагу на суб'єктній структурі соціуму, функціональних сферах та формах прояву соціально-економічних взаємин.

Якщо субстанціональний рівень демонструє співвідношення «соціально-економічні інтереси – соціальні загрози», то на структурно-функціональному рівні це співвідношення трансформується у взаємозв'язок «суб'єкт соціальної безпеки – функціональна сфера прояву її ролі».

Таким чином, особливістю дослідження засад формування системи соціальної безпеки є конкретизація суб'єктивних і об'єктивних відмінностей: При цьому, вірогідність визначення індикаторів соціальної безпеки повинна здійснюватись не лише з метою оцінки безпеки людської діяльності, а з метою виявлення існуючих загроз системі. Такий підхід до формування системи соціальної безпеки дозволяє трактувати її як цілісну систему взаємопов'язаних елементів. Тим часом, виявлення головних відмінностей, що існують між безпекою людської діяльності та формуванням соціальної безпеки, як цілісної системи координації соціальних процесів на загальнодержавному та регіональному рівнях, дозволяє окремим елементам системи використовувати обмежену здатність розвитку безперервно створювати і передавати нові виклики і загрози [2, с. 81-89; 4, с. 115-125].

Варто зазначити, що посилення інституціонального забезпечення системи відтворення населення та трудового потенціалу матиме значний вплив на розвиток ринку праці та зайнятості населення. Так, ризики інституціонального забезпечення ефективного функціонування ринку праці України, а саме, відсутність передумов гарантування розширеного відтворення якісної та конкурентоспроможної пропозиції на ринку праці, низький рівень функціонування системи соціального партнерства на ринку праці, обмежена гнучкість інститутів ринку праці на місцевому та загаль-

нодержавному рівнях слід також мінімізувати у процесі поглибленої співпраці органів державної влади та місцевого самоврядування під час удосконалення вітчизняного законодавства.

Відтак, з метою створення ефективної системи інституціонального забезпечення соціальної безпеки напрями легалізації ринку праці мають містити в собі систему правових, адміністративних, організаційно-фінансових заходів та інформаційного забезпечення для впорядкування міграційного простору, інституціалізації відносин зайнятості, політики доходів та оплати праці, організаційного механізму регулювання ринку праці, що, в свою чергу, є чинником зменшення ризиків функціонування ринку праці, зокрема в процесах європейської інтеграції та транскордонного співробітництва. А саме, видається пріоритетною реалізація таких заходів:

1) Створення соціальних інституцій у депресивних регіонах у рамках реалізації проєктів у галузі економічного розвитку, соціальної та культурної співпраці, урбаністики, підвищення кваліфікації, комунальних служб, невеликих проєктів розвитку як фізичної інфраструктури, налагодження міжлюдських зв'язків.

2) Запровадження ефективних методів залучення працівників до різних форм економічної діяльності у рамках транскордонних проєктів; збереження трудових колективів стосовно легалізації соціальних послуг, які служба зайнятості надає роботодавцям. Передбачається, що у випадку загрози звільнення працівників, за умови збереження основного місця їхньої роботи, можливе фінансування коштом страхового Фонду витрат роботодавців. Кошти можуть використовуватись на оплату праці працівників, яких, аби запобігти звільненню, тимчасово переводять на іншу роботу, або скеровують на професійну перепідготовку, або на підвищення кваліфікації працівників, котрим загрожує звільнення у зв'язку з реорганізацією чи перепрофілюванням підприємства, тимчасовою зупинкою виробництва.

3) Створення автоматичної системи надання соціальних пільг з використанням електронних карток. Запровадження електронних соціальних посвідчень дасть змогу спростити розрахунки та оптимізувати механізми використання бюджетних коштів на соціальні пільги та забезпечити адресне надання соціальної підтримки безробітному

населенню.

4) Зменшення кількості створених неформальних робочих місць унаслідок перегляду грошових та негрошових витрат роботодавців, пов'язаних із найманням — звільненням робочої сили (виплата вихідної допомоги, повідомлення в державні органи зайнятості, попередження профспілок тощо).

5) Активізація участі органів виконавчої влади регіонів у інформаційно-роз'яснювальній роботі. Це стосується видачі представникам підприємств пам'яток-застережень щодо унеможливлення використання “тіньової” зайнятості і “тіньової” заробітної плати, а також пам'ятки із зазначенням видів відповідальності за порушення трудового законодавства під час реєстрації колективних договорів; активного інформування громадськості через засоби масової інформації про соціальну незахищеність у випадку неоформлення трудових відносин з роботодавцем офіційно та запровадження в практику проведення виїзного Консультативного центру зайнятості населення за участю представників центрів зайнятості з метою надання безкоштовної правової допомоги громадянам, які проживають у віддалених районах (містах) області, та забезпечення роботи інформаційних кіосків у територіальних управліннях області у встановлені терміни; створення у складі органів Пенсійного фонду відділів управління соціальної безпеки з метою покращення співпраці з контролюючими та правоохоронними органами, а також соціальними партнерами і роботодавцями щодо детінізації доходів та легалізації найманої праці. Це сприятиме швидкому визначенню та усуненню порушень у сфері пенсійного законодавства, виявленню платників, у яких зменшилася кількість працюючих та фонд оплати праці або заробітна плата виплачувалася в неналежних розмірах, “у конвертах”.

6) Удосконалення системи інформації про вартість робочої сили через створення місцевими органами влади Бюро інформації. Це дасть змогу вирішити спектр проблем у сфері нормування і гарантій в оплаті праці, трудових спорів з питань оплати праці, налагодження ділових, культурних та інших видів співпраці між регіонами України, а також створення державними і регіональними органами влади відповідних передумов для легалізації та розвитку віртуального ринку праці, формування дистанційної зайнятості. Інструментом реалізації цього є обґрунтування

у проєкті Інформаційного кодексу України засад телероботи (позаштатної дистанційної роботи) як основи нового перспективного діалогу уряду та малого бізнесу, заощадження коштів, зміцнення суспільної згоди, що підвищить ефективність використання наявного трудового капіталу, вирішить транспортні проблеми великих міст, нестачі робочих місць у віддалених сільських районах та збільшить можливості розвитку економіки прикордонних регіонів, суттєво посилить конкуренцію спеціалістів у сфері інтелектуальних, інформаційних послуг.

7) Збільшення зареєстрованої зайнятості населення шляхом розроблення спільного плану дій щодо надання Україні квоти на працевлаштування її громадян у межах реалізації транскордонного співробітництва програм і проєктів, а також покращення правового захисту вітчизняних працівників за кордоном завдяки активізації роботи у цьому напрямі Міністерства закордонних справ. Для цього доцільно створити спеціалізований орган державного управління (державне агентство), до компетенції якого належать питання, пов'язані з працевлаштуванням громадян України у країнах — членах ЄС.

8) Посилення правового захисту і надання соціальних гарантій трудовим мігрантам на час їхнього перебування за кордоном, за умови повернення на батьківщину, через відкриття на базі дипломатичних представництв у приймаючих країнах консультативних центрів для трудових мігрантів, у тому числі й нелегальних; взаємодія з осередками українських діаспор для залучення їх до роботи з надання інформаційно-консультативних послуг нелегальним українським мігрантам, які перебувають у цих країнах; надання допомоги на державному рівні щодо захисту інтересів трудових мігрантів у вирішенні трудових конфліктів з іноземними роботодавцями.

9) Нівелювання ризиків розвитку ринку праці на прикордонних депресивних територіях. З метою покращення як окремих ознак відтворення, так і трудових ресурсного потенціалу потрібно розробити державну програму розвитку трудового потенціалу прикордонних малих міст та районів; забезпечити техніко-економічні заходи підтримки відтворення трудових ресурсів, розробити пакет нормативних актів, що сприятиме виконанню програми; організаційно-економічне забезпечення функціонування трудового потенціалу населення.

10) Здійснення програм інформування населення про умови започаткування і ведення бізнесу, зокрема за допомогою соціальної реклами та запровадження податкових стимулів до інвестування коштів в економіку прикордонних територій. Для цього місцевим органам влади необхідно розробити пакет пропозицій щодо вдосконалення системи пільг підприємствам за диференційованим підходом, передусім залежно від розміру внеску інвестора у статутний фонд, виду економічної діяльності, у яку спрямовуються інвестиції та суми інвестованих коштів, впливу на стимулювання зайнятості [1, 5, 9].

Зважаючи на існуючий стан інституціонального забезпечення системи соціальних послуг, існує об'єктивна необхідність розроблення та реалізації перспективних напрямів підвищення їх якості в сучасних умовах. Цільовими орієнтирами державної соціальної політики в цьому напрямі може бути децентралізація соціальної мережі надання соціальних послуг, приведення у відповідність системи методичного забезпечення визначення та оцінки якості соціальних послуг, покращення використання бюджетних механізмів реалізації соціальної підтримки населення та дієвості системи надання соціальних гарантій.

Сьогодні реорганізація діючої соціальної мережі надання соціальних послуг та активізація діяльності органів законодавчої та виконавчої влади у напрямі підвищення якості соціальних послуг полягає у виконанні низки заходів:

1. З метою децентралізації ринку соціальних послуг доручити Кабінету Міністрів України розроблення Концепції реформування системи соціальних послуг на період до 2015 р. шляхом коригування плану дій у напрямі розукрупнення великих закладів і центрів, територіального наближення соціальних послуг до місця проживання/перебування отримувачів для забезпечення збереження або відновлення соціальних зв'язків і родинних стосунків;

1.1. Задля активізації діяльності органів законодавчої та виконавчої влади у напрямі підвищення якості соціальних послуг посилення ролі та відповідальності органів місцевого самоврядування за якість, фінансове забезпечення, обсяг, добір організацій, які надаватимуть соціальні послуги, а також активізації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо подолання дитячої бездоглядності доповнити типове положення "Про територіальний центр соціального

обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян" пунктом про діяльність мережі соціальних закладів для дітей і реорганізацію медичного забезпечення дітей у закладах освіти та дітей, які перебувають у різних формах сімейного виховання;

1.2. З метою оздоровлення соціально вразливих верств населення та попередження захворювань необхідно підвищити рівень експлуатації амбулаторно-поліклінічних закладів унаслідок реалізації комплексу профілактичних заходів. Відтак, центральним органам виконавчої влади у сфері охорони здоров'я визначити перелік типів закладів охорони здоров'я за видами медичної допомоги, що надається, їх функції відповідно до профілю. Варто затвердити та закріпити виконання планів — графіків проведення експерименту з реформування системи охорони здоров'я, відповідно до якого визначити мережу закладів охорони здоров'я, на базі яких будуть створені центри первинної медико-санітарної допомоги (ПМСД) та консультативно-діагностичні центри (КДЦ);

1.3. Для прийняття рішення щодо реформування інфраструктури ринку надання соціальних послуг вдома органам місцевого самоврядування забезпечити підвищення рівня доступності соціальних послуг завдяки розширенню мереж денних стаціонарів з поетапним фінансуванням: перший рік — фінансування на рівні 100%; кожний наступний рік — зменшення фінансування на 20%; після 5 років діяльності фінансування центрів здійснюють органи самоуправління;

1.4. У межах асигнувань, передбачених у державному та місцевих бюджетах, активізувати розвиток мережі притулків для неповнолітніх, центрів соціального управління облдержадміністрацій у справах сім'ї та молоді, охорони здоров'я, освіти і науки, службам у справах неповнолітніх сприяти створенню та розвитку при центрах соціальної служби для молоді пунктів соціальної підтримки сімей та кризового центру соціально-психологічної допомоги, центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями належних умов для функціонування та розвитку мережі дитячих будинків сімейного типу і прийомних сімей, з метою підвищення ефективності впровадження державних соціальних стандартів для здійснення соціальної роботи з дітьми, молоддю та сім'ями;

2. Удосконалення методичного забезпе-

чення визначення та оцінки якості соціальних послуг та приведення у відповідність системи соціального обслуговування до стратегії її адресності:

2.1. Активізувати роботу координаційної ради з питань реформування системи соціальних послуг, розвитку та підтримки волонтерського руху та міні-центрів соціального захисту населення при сільських та селищних радах з волонтерськими осередками пенсіонерів та учнівської молоді щодо надання побутової допомоги самотнім пенсіонерам та інвалідам, які не охоплені обслуговуванням соціальними службами;

2.2. З метою сприяння забезпеченню можливостей вибору соціальними службами (неурядовими організаціями) закладів та місця отримання послуг, проведення обов'язкового оцінювання індивідуальних потреб отримувачів послуг розширити організаційно-економічні межі взаємодії соціальних служб з отримувачами соціальних послуг та органами державного управління.

3. Посилення гнучкості використання бюджетних механізмів реалізації соціальної підтримки населення та політики надання державних соціальних гарантій:

3.1. Рационалізувати систему використання фінансових ресурсів, що вплине на цільове, адресне фінансування соціальних послуг з бюджетів усіх рівнів шляхом переорієнтації коштів від фінансування лише інституціональних установ до фінансової підтримки власне отримувача послуги або послуги у громаді. Для цього можуть бути застосовані такі механізми: "гроші — за клієнтом", адресні трансферти отримувачу та компенсації, закупівля послуг тощо;

3.2. Органам місцевого самоврядування забезпечити запровадження механізму видачі ваучерів на соціальну допомогу, компенсацій і додаткових виплат особам, які зайняті доглядом за нужденними, що дасть змогу не лише підвищити якість соціальних послуг, а й сприятиме створенню можливостей додаткового працевлаштування за рахунок соціальної сфери;

3.3. Розробити збалансовану систему соціального страхування, яка передбачатиме надання допомоги страховими фондами з тривалого догляду, що підтримуються медичним страхуванням, та створити додаткові бюджети цільового використання коштів, призначених для фінансування задоволення соціальних потреб з метою вдосконалення

методологічної та нормативної бази програмно-цільового методу в бюджетному процесі на місцевому рівні та застосування такого методу в процесі формування та виконання місцевих бюджетів у пілотних регіонах Міністерству фінансів України.

3.4. З метою поліпшення надання соціально-побутових послуг та зниження їх собівартості активізувати співпрацю соціальних служб з районними, обласними центрами зайнятості для залучення працівників, які перебувають на громадських роботах, до надання соціально-побутової допомоги самотнім непрацездатним громадянам. Органам місцевого самоврядування запровадити механізми економічної стимуляції приватного патронату й спонсорства (збільшення ліміту коштів, які дозволено відраховувати приватним підприємствам на благодійні цілі, включення цих коштів до витрат бруто; введення додаткових нормативних стимулів для фізичних осіб: віднесення витрачених на благодійництво сум до податкового кредиту, вилучення таких сум із сукупного оподаткованого доходу, надання громадянам права використовувати частину їхніх доходів на фінансування недержавних організацій) [3, с. 95-98; 6, с. 115-125; 10, с. 87-95].

Враховуючи всю складність інституціонального забезпечення системи соціальної безпеки, можна констатувати необхідність розроблення державою інституціонального механізму управління системою гарантування соціальної безпеки, який передбачає використання різноманітних засобів впливу державних інститутів на функціонування всіх її підсистем. Відтак, схема дії інституціонального механізму забезпечення соціальної безпеки має три лінії зв'язку (рис. 1). Не можна забувати, що соціальна безпека — це система, яка складається із багатьох пов'язаних між собою елементів, котрі перебувають у безперервній взаємодії та створюють багаторівневу ієрархічну структуру.

Вищий рівень ієрархії за певними правилами інтегрує інформаційні сигнали нижчого рівня та оперує агрегатами. У той же час соціальна безпека є підсистемою суспільства. У зв'язку з цим наведений механізм інституціонального гарантування соціальної безпеки можна визначити як особливий вид діяльності державних і недержавних суб'єктів з упорядкування системи соціальної безпеки, забезпечення її оптимального функціонування і стійкого розвитку.

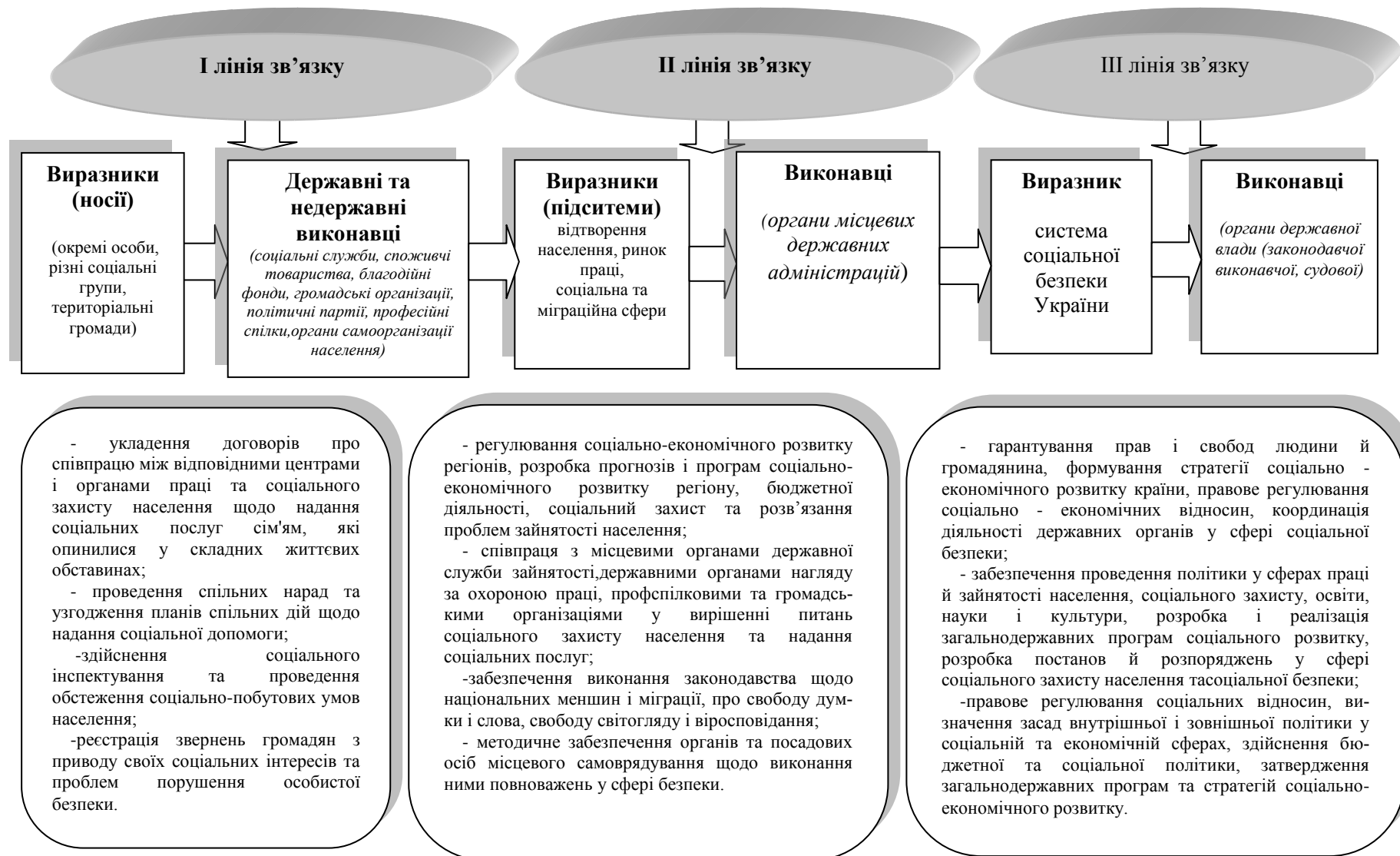

Рис. 1. Схема дії інституціонального механізму забезпечення соціальної безпеки

При цьому зміст цієї діяльності передбачає: визначення цілей, завдань і функцій суб'єктів гарантування соціальної безпеки; розроблення і вдосконалення їх організаційної, функціональної, інформаційної структури; забезпечення матеріальними, інформаційними та іншими ресурсами; підготовку і реалізацію управлінських рішень; забезпечення координації та взаємодії державних і недержавних суб'єктів гарантування соціальної безпеки на трьох рівнях.

При цьому зміст цієї діяльності передбачає: визначення цілей, завдань і функцій суб'єктів гарантування соціальної безпеки; розроблення і вдосконалення їх організаційної, функціональної, інформаційної структури; забезпечення матеріальними, інформаційними та іншими ресурсами; підготовку і реалізацію управлінських рішень; забезпечення координації та взаємодії державних і недержавних суб'єктів гарантування соціальної безпеки на трьох рівнях.

Так, гарантування соціальної безпеки на I лінії зв'язку полягає у: регулюванні відносин між окремими спільнотами людей згідно з головними завданнями безпечного розвитку суспільства; усуненні суперечностей суспільного соціального розвитку, гармонізації інтересів різних соціальних груп; зміцненні розвитку та поширенні духовних цінностей (освіта, наука, сім'я тощо); соціальної підтримці населення.

Система інституціонального забезпечення соціальної безпеки на II лінії зв'язку забезпечить реалізацію соціальних потреб населення в межах функціонування підсистем соціальної безпеки, посилить соціальний контроль за виконанням соціально-економічних програм, сприятиме формуванню індикаторів безпечного соціального розвитку регіонів та застосуванню адекватних методів розв'язання проблем, що виникають на регіональному рівні, а також досягненню запланованих параметрів у функціонуванні соціальних відносин і процесів розвитку системи соціальної безпеки.

I, нарешті, на III лінії зв'язку відбувається інституціональне гарантування соціальної безпеки органами державної виконавчої та законодавчої влади за допомогою: різноманітних програм, концепцій, стратегій, окремих заходів, постійного оперативного управління системою на різних рівнях ієрархії; управління соціально-політичними процесами, яке полягає у відтворенні змісту

політики і способах її безпечного впровадження в життя; управління процесами безпеки сфери духовного життя населення.

Так, прагнення до реалізації ефективного управління соціальними процесами в Україні, та забезпечення соціальної безпеки обумовлюють здійснення послідовної, чітко структурованої діяльності органів державної влади й місцевого самоврядування стосовно соціального управління та визначають високу потребу розробки та практичного впровадження механізму управління соціальною безпекою, який надав би логічне та цілісне уявлення про кожний елемент системи управління, комплекс форм, методів та засобів впливу на соціально-економічні процеси з метою їхнього регулювання та забезпечення соціальної безпеки.

Відповідно, заключним та обов'язковим етапом управління соціальною безпекою є контроль, який має забезпечувати порівняння фактичного стану соціальної безпеки із бажаним, своєчасне виявлення відхилень та їх причин; встановлення недоліків, помилок управлінської діяльності; спостереження за змінами соціально-економічного середовища та прогнозування стану соціальної безпеки. Одночасно контроль повинен набувати форми зворотного зв'язку, на засадах якого можливо здійснювати координацію управління соціальною безпекою.

Необхідність поточного спостереження, контролю, оцінювання та аналізу соціально-економічних тенденцій щодо забезпечення соціальної безпеки обумовлює потребу створення та запровадження проведення постійного моніторингу за результатами процесу державного та регіонального управління соціальною безпекою. Це сприятиме формуванню більш обґрунтованих управлінських рішень, та підвищенню ефективності державного та регіонального управління соціальною безпекою.

В умовах поширення залучення населення до управління суспільними процесами важливою формою підвищення ефективності управління соціальною безпекою має стати запровадження громадського контролю за діяльністю органів державного управління та місцевого самоврядування.

Таким чином, урахування в державній та регіональній політиці розроблених пропозицій щодо формування концептуальних основ соціальної безпеки, практичне впровадження механізму державного та регіонального управління соціальною безпекою сприятиме підвищенню ефективності управління соціальною

безпекою [11].

результаті проведеного дослідження формування інституціонального механізму забезпечення соціальної безпеки в Україні застосування інституціонального підходу в межах трьох єдиних ліній зв'язку надасть можливість визначити:

- чітке коло суб'єктів та об'єктів гарантування соціальної безпеки;

- канали прямого і зворотного зв'язку, за якими відбуватиметься надходження інформації від суб'єкта до об'єкта і навпаки;

- початкові дані (параметри входу), що окреслюють механізм управління загрозами та небезпеками відповідно до закладених параметрів і умов функціонування кожної з підсистем соціальної безпеки;

- мету функціонування певної системи, а отже, і той кінцевий результат, задля якого, власне, і створювалася ця система (вихід);

- внутрішнє і зовнішнє середовище існування системи соціальної безпеки загалом та системи забезпечення соціальної безпеки зокрема, що надасть змогу говорити не про знищення джерела небезпеки, а про можливість здійснення моніторингу чинників, котрі можуть становити загрозу для соціальної безпеки;

- інституціональний базис системи, за якої можна було б здійснювати свідомий цілеспрямований вплив на існуючі соціальні загрози та небезпеки, тобто таку дослідницьку програму, яка ґрунтується на тому, що існування людини, регіонів і держави як триєдиного організму і є результатом глобального процесу управління соціальною безпекою України.

Література

1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р., №001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-2006-%EF>

2. Державне управління регіональним

розвитком України / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліло. - К. : НІСД, 2010. - 288 с.

3. Гошовська В. А. Соціальна домінанта національної безпеки / В. А. Гошовська // Стратегічна панорама. – 2003. – № 2. – С. 94 – 99.

4. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: монографія / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2009. – 336 с

5. Закон України. Про основи національної безпеки України. [Електронний ресурс]// Верхован Рада України: від 19.06.2003. № 964-IV. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/964-15>

6. Куценко В.І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики): Монографія / За наук. ред. д.е.н., проф., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина/ РВПС України НАН України. – Ніжин: ТОВ «Видавництво» Аспект – Поліграф», 2008. – 818 с.

7. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист / Е. Лібанова, О. Палій. – К. : Основи, 2004. – 491 с.

8. Новікова О. Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення / О. Ф. Новікова – Донецьк: ІЕП НАН України, 1997. – 460 с.

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року» від 31 серпня 2011 р., № 1057 (www.kmu.gov.ua)

10. Соціальна економіка. / Кол. авт. О. О. Беляєв, М. І. Діба, В. І. Кириленко та ін.– К.: КНЕУ, 2005.– 196 с.

11. Снігова О. Ю. Механізм державного та регіонального управління соціальною безпекою [Електронний ресурс] / О. Ю. Снігова – Науково-аналітичний збірник «Стратегічні пріоритети». – 2007. – № 2 (3). – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sp/2007_2/12.pdf

Статья поступила в редакцию 17.01.2013